

o **de laatste bloem of de**

torenflat van babel *

de laatste bloem - inleiding

samenstelling: kees simhoffer.
teksten en ideeën: jang. elburg, marcelino dos santos, ted joans, nicolas guillen, teken voor vrede (ikor/cvk) jan engelman, hans van de waarsenburg, adrie van griensven, james thurber, pieke dassen.
spelers: marlies hamelynck, helen juurlink, thea roding, pieke dassen, pieter hoes, jan cornelis nooteboom, ton selter, cees wijn.
regie: jurg molenaar.
beweging: adriaan adriaansen.
assistent-regisseur: pim oskam.
muziek: jean lambrechts.
decor: joop gijsen.
dia's: jan swinkels.
techniek: theo van der hoorn, hans de vries.

-----

we vragen u, de kinderen uit uw klas naar de schouwburg te laten komen met een papieren bloem, die ze thuis of in de klas gemaakt hebben. die bloemen gaan een rol spelen in de voorstelling.

deze brochure geeft inzicht in wat gaat komen en hoe wij dachten dat de verwerking door u er uit zou kunnen zien:

1. overgeleverd aan frikken en fratsenmakers? blz. 2
(ter discussie: de relatie tussen creativiteit, het wereldgebeuren, onderwijs en theater.)
2. kermis der verwarring blz. 6
(in het kort de inhoud van het programma.)
3. lessen in samenleven blz. 11
(konkrete suggesties voor een verwerking in de klas.)
4. literatuuropgave blz. 15

het programma vraágt om een verwerking in de klas. wij zijn van mening, dat, onafhankelijk van een ev. les creatief spel door een van de acteurs in de klas, de kinderen niet naar de voorstelling gestuurd mogen worden zonder dat ze ingelicht zijn over de aard van het programma. de kinderen moeten weten, dat het geen sprookjesspel is, geen traditioneel jeugdtoneel, maar een collage van toneelfragmenten, poppenkast, beweging, diaprojectie, liedjes, aftelrijmpjes, etc. (zie hiervoor ook "lessen in samenleven", blz. 11.)

jan smeets, soc.ped.

overgeleverd

OVER CREATIVITEIT, EEN SERIEUZE ZAAK, OVER VREDE OP HET PODIUM EN POLITIEK IN DE KLAS.

om te beginnen bij het begin: er zitten kinderen in de klas - er zitten kinderen in de zaal. speels, ernstig, intelligent, naïef, nieuwsgierig, of wat naar binnen gekeerd, maar hoe het ook zij, nog toegankelijk. en van ons wordt verwacht, dat we ze middelen aandragen, waarmee ze leren samenleven en zichzelf zijn. u, elke dag weer in de klas; wij zolang het kind in de ban van de voorstelling is.

en aan wie is het kind overgeleverd? wat ons betreft aan fratsenmakers, acteurs die een opleiding gehad hebben om een bestaande tekst zo ontroerend mogelijk tot leven te brengen in een milieu van bordkartonnen meubelen, die zich toch wel erg onhandig voelen, als ze ineens met kinderen mee moeten spelen, mee moeten leven, ze moeten begrijpen en begrepen willen worden. nooit geleerd. van wie zouden we het hebben moeten leren? (van de kinderen - misschien.)

en overgeleverd aan de onderwijzer. we laten het maar aan u over om uw eigen deskundigheid te relativieren. dat is in goede handen. er zijn maar weinig onderwijzers die zichzelf volmaakt willen noemen. het overgrote deel steekt niet onder de schoolbanken, dat het erg moeilijk voor ze is om, terwijl het samenleven zo snel zichzelf verandert, te bepalen wat het kind over 5 of 10 jaar nodig heeft om zo sterk mogelijk uitgerust te zijn.

het is duidelijk als de zaken zo staan, en wij gaan voor de kinderen in uw klas spelen, dat u wel op de hoogte mag zijn van wat wij willen met die voorstelling. wij van onze kant weten, dat u het laatste woord heeft - dat de opwinding, die wij met ons optreden bij de kinderen veroorzaken een storm in een glas water is, als u in uw

aan frikken en fratsenmakers?

klas 'een en ander niet verder uitwerkt. daarom deze brochure. reageert u alstublieft, als wij het aan het verkeerde eind hebben.

wat willen we met de voorstelling? allereerst willen we dat het kind plezier heeft, dat het opgewonden raakt en ontroerd. want als het kind in alle staten is en meeleeft met het toneelgebeuren alsof het z'n eigen wereldje is, is het ontvankelijker dan ooit en kritischer. terloops zal het dan dingen verstaan en verwerken, die het anders niet eens zou zien.

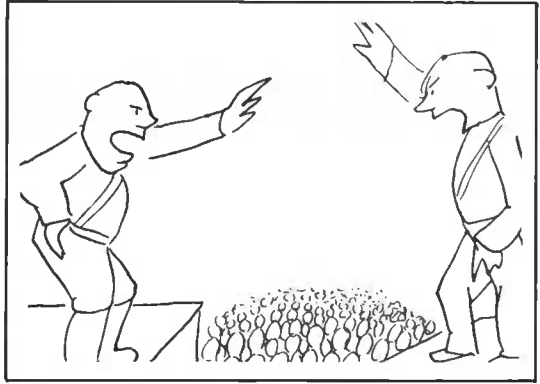
we willen de kinderen voor blijven in vindingrijkheid, ze meelokken en ze in de vaart van de voorstelling zover brengen, dat ze aan het associëren slaan, aan het fantaseren, dat ze door het intens meeleven met de voorstelling hun eigen voorstelling maken, en in uw klas van louter ongeduld om zelf te spelen, het rooster klem zetten. nu ja, dat zal wel meevallen, maar er zal voor u aanleiding genoeg zijn om met de klas bezig te zijn met dingen die door onze voorstelling aangereikt worden.

creativiteit: de dingen in je eigen omgeving aankunnen, kunnen verwerken, ze met elkaar combineren en op elkaar laten reageren. zo krijg je vat op je omgeving. je kunt je eigen plaats en tijd versieren, jezelf en anderen verrassen en ontroeren. je kunt ontsnappen aan de beperkingen, waarbij je te gemakkelijk geneigd bent jezelf neer te leggen. om de aardigheid van het bestaan. creativiteit is meer: is het vermogen om voor jezelf en voor anderen mogelijkheden te onderkennen en te gebruiken die het interessant maken om te leven.

creativiteit bestaat bij de gratie van tegenstellingen en contrasten. niet alleen in de materialen, maar ook in de relaties tussen mensen.

juist als kinderen in een groep iets nieuws en opwindends ervaren en het samen moeten gaan verwerken, komen die tegenstellingen naar voren. vorig jaar schreven we in de brochure, bij de behandeling van de "creatieve houding", die een kind nodig zal hebben om voldoende toegerust te zijn voor een leven in de huidige maatschappij, dat het nodig is om een polariteitsbesef te bevorderen, d.w.z. het vermogen

overgeleverd

om conflicten en spanningen te aanvaarden als inherent aan het menselijk bestaan. spanningen in uw klas, kunnen verscherpend werken op de vindingrijkheid om elkaar dingen duidelijk te maken en zo op het betrokken zijn op elkaar. het is voor u dan ook zaak om een open situatie in uw klas te creëren, zodat de krachten die in het kind leven en die de onderwijssituatie gunstig zouden beïnvloeden, naar voren komen. en in zo'n situatie wordt het kind er zich bewust van dat er anderen zijn, die anders zijn en dat er dingen zijn die, al zijn ze nieuw en bevreemdend of zelfs bedreigend, toch de moeite waard zijn om aandachtig te benaderen.

we willen de kinderen vertrouwd maken met de uiterst gecompliceerde werkelijkheid. die werkelijkheid bevattelijk maken. je kunt niet zeggen dat de gebeurtenissen in de wereld de kinderen ontgaan; dat kinderen gespaard zouden moeten blijven voor de ellende in de wereld, dat ze nog tijd genoeg hebben om daarmee gekonfronteerd te worden. dat is een idee, dat de reële situatie waarin de kinderen verkeren negeert. kinderen worden met de regelmaat van het journaal voor het blok van wanhoop en willekeur, van onduidelijkheid en ongelijkheid in de wereld gezet.

we moeten zo vroeg mogelijk beginnen met het leggen van een relatie tussen creativiteit en die berichten uit de samenleving. niet nadrukkelijk en schokkend, maar terloops, als een vanzelfsprekend onderdeel van hun leefwereld, wat het in wezen ook is. als we die relatie niet leggen, maar creativiteit isoleren binnen de expressielokalen, wanneer en van wie leren ze dan, dat ze de dingen die ze in en om zich heen vinden, kunnen hanteren tegen de bedreigingen die zich binnendringen in hun wereld.

bij het verkeersonderwijs worden de kinderen opgevoed tot verkeersveiligheid en verantwoordelijkheid voor het leven van anderen. zo zou in het kader van het geschiedenisonderwijs bijv. i. p. v. het wapengekletter en het glorieuze nationale verleden een vorming tot vrede moeten worden gerealiseerd. als we geschiedenis blijven geven aan de hand van de traditionele boekjes die van

aan frikken en fratsenmakers?

de ene veldslag naar de andere lopen, is het gevaar niet denkbeeldig, dat kinderen oorlog als iets gewoons gaan beschouwen en we een oorlogsattitude aankweken. vredesonderwijs houdt noodzakelijkerwijs in dat we bezig zijn met politieke vorming. want we zullen aan moeten tonen dat oorlog en vrede resultanten zijn van aanwijsbare politieke beslissingen. in onze democratie moet opvoeden tot deelname aan het politieke proces een wezenlijke taak van opvoeding en onderwijs zijn, want zonder dat zullen de kinderen niet in staat zijn tot een eigen opinie te komen, en tot het nemen van verantwoordelijkheid, wat toch van ze verwacht wordt als deelnemers aan die democratie. dit betekent niet dat we ze moeten indoctrineren met onze politieke opvattingen, maar wel dat we ze moeten inlichten over het functioneren van het politieke spel en over de partijen die eraan meedoen en over de konsekwenties die hun standpunten meebrengen, dit op plaatselijk, landelijk en internationaal niveau.

eendergelijke stelling roept oppositie op: "je komt niet onder een stellingname uit, want als je gaat vertellen over de partijen, ligt in de manier waarop je erover vertelt al je keuze". van de andere kant moet gesteld worden, dat het ontbreken van de bovenomschreven vorming inhoudt, dat we ons onthouden van kommentaar, dus dat ons onderwijs in het teken van instemming met de huidige gang van zaken komt te staan. endat is een onbewuste stellingname, die vaak indoctrinerender werkt bij de kinderen als het bewust stelling nemen.

overigens is "de laatste bloem of de torenflat van babel" een opgeruimd programma. kees simhoffer, de auteur ervan, zegt: "ik heb geprobeerd bij het vertalen van mijn actualiteit en mijn kanttekeningen bij de samenleving zo dicht mogelijk in de buurt van de belevingswereld van het kind te blijven". dat betekent, dat het peloton toneelspelers speelse exercities doet, waarmee ze zullen proberen de kinderen op het randje van hun stoelen te krijgen.

kermis

Eddie Merckx midvoor

WESTMALLE, 9 nov. (AP) — Martin van den Bossche is gisteren de topscorer geworden in een voetbalwedstrijd tussen Belgische en Italiaanse profrenners. Van den Bossche scoorde tweemaal. De Italianen wonen echter met 4-3 na bij de rust nog een 0-2 achterstand te hebben gehad. Het derde Belgische doelpunt kwam op naam van Van Springel. Voor Italië scoorden Basso, Sgarbozza, Zandegru en Fontanelli (uit een strafschop). In het Belgische elftal speelde Merckx als midvoor. Verder bestond de ploeg uit Dewitte, Spruyt, Swerts, Mintjens, Bruyère, Anthemis, Van Schil en Huysmans.

EEN KORT VERSLAG VAN DE GEBEURTENISSEN TIJDENS DE VOORSTELLING, NIET BEDOELD OM VOOR TE LEZEN AAN DE KLAS, WANT U ZOU AL ONZE GRAPPEN VERRADEN, MAAR ALS GEHEUGENSTEUN BIJ DE VERWERKING.

de kinderen gaan de straat op met grote bloemen van papier, naar de schouwburg. als ze daar binnenkomen, worden de bloemen aangenomen door een aantal spelers. we zitten eigenlijk al midden in de voorstelling, als de kinderen de zaal inkomen en een plaats zoeken. op het podium versieren de acteurs het decor met de bloemen. de acteurs zwaaien en fluiten naar de kinderen. ze spiegelen hun reacties. giegelt iemand in de zaal dan gieglen de acteurs, joelt de zaal dan joelen de acteurs. dan komt pieke, de poppenspeler op met een mand met bloemen. hij probeert de bloemen aan de andere spelers te slijten als kaartjes voor PSV. "mooie kaartjes met alles erop en eraan: vrije schoppen, rust, fluitsignalen, tekkels, lege flessen... staan of zitplaatsen? staanplaatsen natuurlijk. hebt u ooit gehoord van zitbloemen?" maar de wedstrijd waarvoor hij kaartjes verkoopt blijkt allang gespeeld te zijn. "noudandraaien we de klok toch terug". wat manipulaties met de klok brengen ons midden in de wedstrijd. een van de spelers schiet de bal in de tribune. "hé, gooi die bal eens terug". de kinderen denken allemaal dat ze de bal opgevangen hebben, engooien 'm terug. "een is genoeg, hoor". en dan volgen voetbalverslagen in alle talen. maar vreemd, wielrenner merckx blijkt midvoor te staan en zoetemelk rechtsbuiten.

even daarna komt een cowboy op, een schurk uit bonanza, die een meisje kidnap: "als ik je straks op mijn paard gebonden heb en je dorstig en eenzaam door de prairie dwaalt, zullen we eens zien, wie het laatst lacht. hij zwaait haar achter op zijn skippybal en ze verdwijnen in galop in het duister achter het toneel.

op het laatste moment ziet een van de spelers dat het meisje ontvoerd wordt. en hij realiseert zich dat het zijn meisje is. hij vraagt een vriend om er mee achteraan te gaan en dan begint een dolle jacht, achter de schurk aan, op de fiets, d.w.z. op de skippybal.

der verwarring

maar steeds komt er iets tussen: een stoplicht van skippyballen, dat op de ongelukkigste momenten op rood springt; een aftelrijmpje, waarin ze verstrikt raken; een rups die over de rand van de poppenkast ballanceert en de aandacht afleidt; een huilbui, die met de nationale driekleur wordt gedroogd; of een voorbijganger (een van de twee jongens spreekt een denkbeeldige voorbijganger aan): "dag mijnheer, kunt u me ook zeggen of u een meisje gezien heeft, misschien? o, pardon, u bent buitenlander. ja dan kunt u mij niet verstaan. sorry... oh, dat verstaat u wel. ja... (lacht schaapachtig) dat is engels, sorry." (hij gaat terug naar zijn tegenspeler:) "het was een amerikaan".

"blank of zwart?"

"daar let ik niet op, is dat dan belangrijk?"

(de twee spelers gaan terug in de groep, die een drukke straat uitbeeldt. ze lopen kris kras door elkaar. een van de spelers botst per ongeluk een paar keer tegen een ander aan. "sorry, sorry". dan richt de groep zich plotseling tegen hem: "hij loopt expres tegen me op. waarom doe je dat mannetje? is er geen plaats genoeg op straat? hij denkt dat de straat voor hem alleen is..." ze gaan in een halve cirkel rondom hem staan, spottend en dreigend. het moet zo gespeeld worden dat het voor de kinderen een herkenbare speelplaatssituatie is: de groep tegen de eenling. tot die ene er uit breekt en heel zelfbewust het volgende gedicht van ted joans zegt:)

het is glashelder
het is glashelder voor mij
het is glashelder voor jou
het is glashelder voor hem
het is glashelder voor ons
het is glashelder voor jullie
het is glashelder voor iedereen
dat wij ons niet langer laten négeren

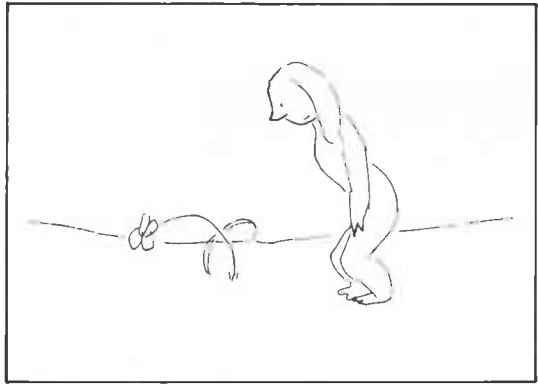
(DIA VAN BLACK PANTHER IN MILITANTE HOUDING)

als het meisje maar niet gevonden wordt gaan de spelers de zaal in om de kinderen naar haar te vragen.

maar het signalement dat ze opgeven is dat van het kind dat ze aanspreken. als de

kermis

akteurs zo in de zaal bezig zijn roept een van de acteurs: "alle mensen, wat een mensen... kleine mensen, grote mensen, dikke mensen, dunne mensen, zondagse mensen, doordeweekse mensen". acteurs merken n.l. zodra ze van het podium afkomen, hoeveel verschillende mensen er zijn. "burgemeesters, veilingmeesters, bovenmeesters, ondermeesters... aardgasmeteropnemercontroleur..."

(een heel gewone man, hóór.) sommigen hebben een versje, zoals die turk in hoboken. "die mocht van zijn kostvrouw niet koken, want dat stonk als de hel, maar de turk deed het wel en toen heeft ze hem doodgestoken." of die jongen die in dienst moesten toen werd het oorlog en toen ging ie van takketakketak. "dat rijmt niet!". nee, maar het klopt wel. bij het "takketakketak" valt de jongen dood tegen de planken. er komt een agent bij en die vraagt wat er aan de hand is. "allemaal komedie, hij speelt maar... en u ook agent". "allemaal naar het bureau... wat is dat?" (hij neemt een van de spelers een pistool af) "gewoon het fluitje van de scheidsrechter". (de speler neemt het pistool weer terug. hij haalt de trekker over en het pistool fluit. maar wel zakt een andere speler in elkaar) "hij gaf geen knal, hij floot". "maar hij schoot, en hij is dood".

dan zeggen de acteurs het gedicht van guillen over de dode soldaat, die langs de weg gevonden wordt en niemand weet wie het is. "ráttáttáát, waarom treuren over een soldaat? ráttáttát, we hebben soldaten zat".

dan houdt een quiz de spelers af van het zoeken naar het meisje. de quizmaster stelt vragen aan de kinderen in de zaal, maar de acteurs, die bij de kinderen zijn gaan zitten, saboterende boel. de quizmaster roept zijn grote broer, een pop in de poppenkast, omdat hij het niet alleen af kan. de dialoog verspringt naar de kast waar twee poppen verder gaan met: "ik wil best je grote broer zijn, maar vechten doe je zelf maar".

"maar dat kan ik helemaal niet".

"eindelijk eentje die niet vechten kan. man, je bent uniek. daar moet je trots op zijn. de meesten vechten wel en jij kan het niet eens... als alle mensen zo waren als jij, dan hadden we toch zeker eindelijk vrede... en begrip... (DIA VAN DE TOREN VAN BABEL) dan konden we eindelijk die toren afbouwen.

de spelers bouwen met de blokken die op het toneel liggen een bouwsel, waarin ze

der verwarring

een satire spelen op het bouwen zoals dat heden ten dage aangepakt wordt. in de bedrijvigheid loopt de metselaar verloren omdat ie niet weet waaraan ie bouwt, de woningzoekende omdat ze niet weet hoe ze een huis kan krijgen, de ambtenaar omdat hij niet weet hoe hij de woningzoekende nu weer af moet schepen, de bewoonster omdat ze niet weet hoe ze haar meubeltjes in de kleine kamertjes gewrongen krijgt en het kind omdat het niet weet waar het kan spelen: op de rijweg, in de rozenaanplant, op het gevaarlijke speelrek, op het balkon, ... op de linkerkant van het podium bouwt een rijke dame een witte villa voor zich alleen.

de spelers wonen in een flat en zeggen tussen het bonken op de muren door de burens door kinderteksten uit de film "teken voor vrede" over hoe de wereld zou moeten worden. maar niemand verstaat niemand, tot een van de spelers zegt: "ik kan jullie verstaan, ik spreek alle talen"...

"laat eens horen?"

"nou luister maar: ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ".

"ze kan het"

(.....)

"ik kan het ook". de speler die dit zegt, maakt bewegingen en hapt als een vis. "een japanse vis in een chinese zee die engels spreekt".

en dan is het maar een kleine stap naar arne borg van jan engelman.

"vis vis / witte vis / witte water vis... "en verder klinkt het al: "...

philips / philips gebouwen / philips mensen / philips kinderen..." en "philips de stoute / philips de kale / philips de schone / philips de goede / ..."

een bericht over de bedrijfsomroep: "vrijdagmiddag om 2.30 uur weekloon afhalen ... voor een vlotte regeling geen naam noemen doch slechts uw nummer".

en de spelers voeren het volgende gesprek: "hoe maakt u het 367?"

"pardon ik ben 369".

"o, dan ben ik zelf zeker 367".

"dat daar is een mooi nummer".

"hoe heet ze met haar voornummer?"

• "ik weet het niet, ik ken alleen haar achternummer".

de jongens hervatten het zoeken. ze hebben haast, want een van de twee moet zo in

kermis

dienst. dat blijkt voor de rest van de troep aanleiding om een liedje te zingen:

"er was eens een soldaat
liep voor niets op straat
had geen kogels meer
en ook geen geweer
alle mensen waren dood
en hij had geen stukkie brood
want de bakker, ook een mens
had... een kogel in zijn pens..."

ze zoeken verder. komen een meisje tegen, dat flauw valt als ze haar vertellen van de boef. ze worden zelf ook een beetje bang en vermommen zich, maar als ze elkaar niet meer herkennen bevalt dat ook weer niet.

komen terecht bij de diavertoning van het verhaal "de laatste bloem":

na de twaalfde wereldoorlog was de hele wereld één puinhoop. mannen, vrouwen en kinderen waren teruggebracht tot de allerlaagste staat.

ze konden alleen nog maar in een kringetje zitten, zonder iets te doen. maar op een dag vond een meisje per ongeluk een bloem, de laatste. ze verzorgde de bloem en liet hem aan een jongen zien. en de liefde kwam terug op de wereld. en er kwamen levenslustige kinderen en uit die kinderen groeiden zangers en acrobaten, kleermakers en schoenmakers, schilders en dichters, beeldhouwers en wagenmakers en ... soldaten, soldaten, soldaten, soldaten en luitenanten en kolonels en generaals en BEVRIJDERS... en de dertiende wereldoorlog, die een zo totale verwoesting betekende, dat niets overbleef dan een man en een vrouw... en één enkele bloem.

het meisje, madou, komt tenslotte gewoon de zaal in, met een arm vol bloemen; het was toch alleen maar spel. en ze neemt de kinderen mee het podium op. dat is erg gezellig, kinderen op het podium: die kunnen met de skippyballen spelen en de toren afbouwen. als het slotlied ingezet wordt stormt de hele zaal het podium op. de kermis der verwarring is compleet. onderwijzer zie ze maar weer in de rij naar buiten te krijgen.

lessen in samenleven

SUGGESTIES VOOR EEN VOORBEREIDING EN EEN UITWERKING IN DE KLAS. OVER HET MAKEN VAN EEN BLOEM EN HET MAKEN VAN EEN SAMENLEVING.

waarom een voorbereiding? als het kind dadelijk in de zaal zit en niet weet wat er gaat komen, of een traditioneel kinderstuk verwacht, gebeurt wat we in het verleden vaker hebben zien gebeuren: het duurt een kwartier of langer voor het kind zich georiënteerd heeft; het eerste stuk van de voorstelling ontgaat het, kan het niet plaatsen. u kunt in het hoofdstuk "kermis der verwarring" lezen, hoe het programma zijn lijn vindt langs de wissels van speelse associaties. uiteraard zal het lezen van deze samenvatting geen concreet beeld geven van de confrontatie zoals die in de zaal zal plaatsvinden. we vragen u dan ook, deze samenvatting niet aan de kinderen voor te lezen, maar ze wel op de hoogte te stellen van de vorm van het programma, die niet ver afwijkt van de vorm van "kermis in de hel" vorig jaar.

over de bloem, die de kinderen moeten maken: in de voorstelling wordt die gebruikt om in een net te steken, dat achter op het toneel hangt of om de bouwsels die tijdens het spel opgetrokken worden, te versieren. het is misschien leuk om twee, drie kinderen aan één bloem te laten werken. de bloemen mogen er zo uit zien als de kinderen ze willen maken. maar op het toneel hebben de grootste en de kleurigste het meeste effect.

u kunt zich met de kinderen d.m.v. creatief spel op de thema's uit de voorstelling oriënteren, door bijv. met de kinderen een flatgebouw te maken, en daar alle ongemakken van uit te spelen, zoals gehorigheid, ruimtegebrek, geen tuin hebben, e.d. of de scène van de eenling tegen de groep, zoals die op bladzijde 7 beschreven wordt; u kunt gaan spelen dat alle mensen een nummer hebben en geen naam; u kunt spelen dat elk kind een andere taal spreekt, zodat men elkaar niet verstaat en toch moeten ze door gebaren en door de toon elkaar dingen duidelijk maken.

we halen even voor u de schematische beschrijving van het improvisatiespel uit de brochure van vorig jaar terug: "de spelleider geeft aan het begin van het spel een korte duidelijke opdracht die aansluit bij de belevingswereld van de groep. de op-

lessen

*Tekst Interkerkelijk Vredesberaad
voor minister niet aanvaardbaar*

Den Toom handhaaft normen erkenning dienstweigeraars

dracht wordt zo geformuleerd, dat het groepje zelf de mogelijkheid heeft deze zo intensief mogelijk uit te werken. na een eerste periode van chaotisch overleg zullen de deelnemers zichzelf dwingen tot concentratie op het thema. in de korte voorbereidingstijd moeten zij persoonlijk overleg plegen over de door ieder geopperde ideeën en uit een veelheid van mogelijkheden een keuze maken. het moet bij mondelinge afspraken blijven. zodra men het min of meer eens is over het schema en enkele konkrete situaties heeft bedacht, is het groepje spelklaar.

de konkrete inhoud en de vorm wordt nu grotendeels bepaald door wat al spelende naar "boven" komt. dit gaat, in een sfeer van spelplezier, meestal gepaard met grotere of kleinere spanningen en conflicten. spanningen bij het zoeken naar inhoud en vormgevingen, conflicten met zichzelf en anderen omdat men zich niet durft bloot geven. sommige deelnemers verschuilen zich onmiddellijk achter grapjasserij en het uitbeelden van standaardtypetjes. aan de andere kant komen anderen onder de druk van het ogenblik en de vaart van het spel tot verrassend persoonlijke en oprechte uitingen. er is nauwelijks gelegenheid de eigen reacties op verstandelijk niveau te corrigeren.

het is de taak van de onderwijzer het geheel met de groep door te spreken en tot een bewustwording te komen van de gebruikte vormgevingen en de wijze waarop aan spelopdrachten is voldaan. wel moet hierbij steeds worden bedacht, dat het eindproduct nooit het criterium kan zijn waaraan men de waarde van het spel beoordeelt. het proces waarlangs het ontstaan is is belangrijker voor de creatieve vorming dan het uiteindelijk product." tot zover de brochure van vorig jaar.

u kunt als voorbereiding de kinderen uit de kranten van de week voor de voorstelling artikeltjes of koppen laten knippen over woningnood, oorlog, discriminatie, milieuvervuiling, kortom over alles waarin de samenleving uit de rails loopt. de artikeltjes kunt u ordenen, er wat achtergrondinformatie bij geven; laat ze van de artikeltjes collages maken, haal er thema's uit voor creatief spel. laat ze in groepjes werken; volg het proces in de groepjes; maak ze duidelijk zoals zij samen moeten werken en op elkaar aangewezen zijn, de hele samenleving draaiende gehouden moet worden.

we geven hier een veelheid van suggesties, waaruit u maar moet halen wat u denkt te kunnen gebruiken. als de kinderen de voorstelling gezien hebben zullen ze zeker

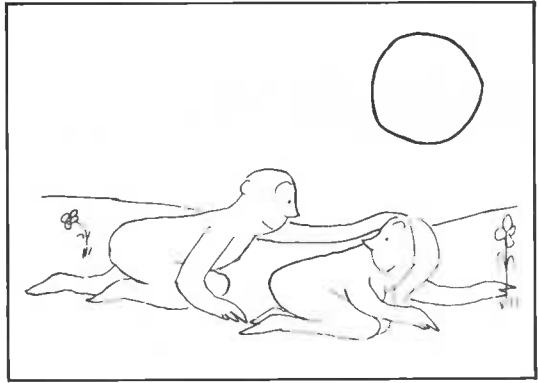
gretiger ingaan op uw suggesties. toneel is bij uitstek een middel waarmee je de kinderen tot de verbeelding kunt spreken. ze zullen na de voorstelling gemotiveerd zijn om een aantal dingen zeer serieus aan te pakken.

dat kan voor u een reden zijn om wat langer dan een uur of een middag die spanning vast te houden en binnen uw rooster wat plaats in te ruimen voor de thema's uit het programma. dat kan gebeuren, zonder dat de stof die behandeld moet worden blijft liggen, want die thema's sluiten vaak aan bij die stof. u zou de middag totaliteitsonderwijs, die wellicht op uw rooster voorkomt in kunnen richten rond het idee, dat je altijd anderen nodig hebt om het leven interessant te maken, maar dat zodra je met anderen gaat samenleven er vergissingen komen en misverstanden, ook al bedoel je het goed.

vanuit die middag zou je in de rest van de week bijv. tijdens de geschiedenisles kunnen laten zien, hoe in het verleden na vrede oorlog volgt, als na zonschijn regen; (zoals bij "de laatste bloem"); tijdens biologielessen kunt u iets vertellen over hoe de samenleving spaak loopt door de milieuverontreiniging; in de leesles kunt u de krant op de bank leggen; in de taalles kunt u begrippen behandelen als vredesconferentie, discriminatie, milieuverontreiniging e.d.; u kunt een dictee samenstellen uit zinnen die daarop terugspelen; de les godsdienst heeft natuurlijk ongekende mogelijkheden. het is misschien te doen om de dingen die u in die lessen aan de orde stelt te laten bepalen door wat de kinderen zelf meebrengen aan informatie erover uit kranten en van de t.v. van de ene kant gaan ze dan selectief de krant lezen en naar de t.v. kijken, van de andere kant zullen ze sterk bij uw lessen betrokken zijn, want het handelt over hun eigen inbreng.

over een creatieve verwerking: in "overgeleverd aan frikken en fratsenmakers?" wordt ervoor gepleit om de expressievorming niet te isoleren binnen een daarvoor bestemd lesuur. als u erin slaagt om creatief spel, tekenen, het maken van collages, opstellen en gedichtjes e.d. te integreren in de andere vakken, wanneer u daar de thema's uit de voorstelling aan de orde stelt, zal dat een intensivering van de verwerking, van het zich meester maken van die problematiek bewerken. de kinderen moeten dan de dingen die ze uit de krant of van de t.v. gepikt hebben zelf onder woorden, in beeld brengen. dat dwingt hen om indrukken, gedachten en emoties te ordenen.

lessen

u zou na een week zo gewerkt te hebben tijdens de middag totaliteitsonderwijs de klas kunnen opsplitsen in groepjes en ze per groepje een medium (een krant maken, een hoorspel met een bandrecorder, de poppenkast, een toneelspel, het bord etc.) en een thema kunnen laten kiezen. laat de groepjes een middag werken, moedig ze aan, geef ze de informatie die ze vragen, en laat ze aan het eind van de middag de resultaten presenteren aan de hele klas.

misschien is het wenselijk, als u het "grootscheeps" aanpakt, om de ouders op de hoogte te stellen van wat er gebeurt in de klas, ze te vragen het kijken naar het journaal van acht uur toe te staan en het uitknippen van de krant, en eventuele vragen op te vangen. het is erg belangrijk dat het kind ook thuis enige weerklank vindt voor wat het op school intens bezighoudt. u zou uw "projectje", wat betreft de ouders af kunnen sluiten met bijv. een kleine enquête over hoe het kind die week thuis bezig is geweest met de krant en t.v., hoe het de huisgenoten gekonfronteerd heeft met de activiteiten op school. zo'n enquête kan voor u het gedrag van het kind in de klas een stuk doorzichtiger maken.

de acteur in de klas. we kunnen u weinig vertellen van wat hij gaat doen. elke acteur heeft een eigen werkwijze en een persoonlijke betrokkenheid bij het contact met de kinderen, in de zaal, zowel als in de klas. het is zaak voor u om de acteur voor de les zo goed mogelijk in te lichten over wat u met de klas al gedaan hebt met de voorstelling. zodat hij daar bij aan kan sluiten. omdat zijn verschijning, of hij dat wil of niet, sterk tot de verbeelding van de kinderen spreekt, heeft hij de mogelijkheid met de kinderen te werken in een al of niet luidruchtige sfeer van opwinding en aandacht. u kunt wat van de verwerking voor hem laten liggen, u kunt naar zijn bezoek toe werken met uw klas. wat moet u van de acteur verwachten: allereerst zal hij proberen de kinderen opnieuw, en nu in hun eigen omgeving de magie, het kleine wonder van het spel te laten beleven; verder kan hij al spelende met de kinderen een antwoord zoeken op vragen die uit de voorstelling naar voren komen; tenslotte kan hij uw klas, door het plezier dat de kinderen in de les zullen ondergaan, tot een enthousiasme brengen dat u in staat stelt met groter pedagogisch rendement het creatief spel te hanteren. en kijk de acteur maar de kunst af. het is toch betrekkelijk eenvoudig, met de kinderen meespelen.

literatuur

1. algemeen.

1. anderson. h.	creativity and its cultivation.
2. ten cate e.a. laurens	de meeste mensen willen meer.
3. fromm. erich	de zelfstandige mens.
4. laing. r.d.	strategie van de ervaring.
5. marcuse. herbert	eros en cultuur.
6. milikowski. h.	lof der onaangepastheid.
7. verhoeven. dr.c.	inleiding tot de verwondering.

(alle in de boekhandel verkrijgbaar)

2. kunstzinnige vorming.

1. jaarboek nederlandse stichting voor kunstzinnige vorming. (n.s.k.v., muurhuizen 9, amersfoort.)
2. musische vorming in het basisonderwijs - discussiestuk 5. commissie-basisonderwijs - kath. ped. centrum. (n.s.k.v.)
3. film en tekst "teken voor vrede". van ikor/c.v.k. - (cinecentrum - n.s.k.v.)
4. brochure "kermis in de hel". (overdrukken van het hoofdstuk over kunstzinnige vorming te krijgen bij proloog)

3. onderwijs.

1. artikelen over lager onderwijs en maatschappijkritiek van p.v.d.hoven in derhalve 4 en 5 (lekkerbeetjenlaan 8, vught)
2. een vliegreis naar oe-tant - project rond de v.n. voor 11 tot 13 jarigen (interkerkelijk vredesberaad, parkweg 20a - voorburg)
3. hoe leren we vrede - drs.s.c.derksen. wolters/noordhof - groningen.
4. project voor de vierde klas over milieuhygiëne - "spel zonder grenzen" van p.v.d.hoven. (n.s.k.v., amersfoort)
5. sprenger w.h. - een alternatieve ped.akademie (van gennep, amsterdam)
6. vredesonderwijs (project) drs.b.j.th.ter veer - cahiers voor vredesvraagstukken, nr 8. (interkerkelijk vredesberaad, parkweg 20a, voorburg)
7. "love your neighbours", film van de canadese ambassade, erg bruikbaar in

literatuur

de klas om de kinderen in alle soepelheid te confronteren met hoe licht een klein conflict ontstaat en hoe gemakkelijk het kan leiden tot "totale oorlog". (± 7 min.)

4. creatief spel.

1. hutte. prof.h.a. - vorming van volwassenen door creatief spel.
2. van lind. peter - assepoester en de dikhuid.
3. slade. peter - een inleiding tot kindertoneelspel.
4. sternheim. herman - vrij spelen.
5. velzeboer. jan - improviseren.
vesseur. theo - improviseren en dramatiseren met kinderen.
boek en spel.
6. ward. winnifred - playmaking with children.

tekst en lay-out:
jan smeets

foto's:
jan swinkels

tekeningen:
james thurber

druk:
grosfeld-offset,
berlicum